

TATAR EDEBİYATINDAN ABDULLAH TUKAY, HESEN TUFAN ÇİZGİSİNDE BİR ŞAİR: SİBGAT HEKİM

Ülkü POLAT*

Özet:

Sibgat Hekim XX. yüzyıl Tatar edebiyatının önde gelen isimlerinden birisidir. Makalede Sibgat Hekim, onun Tatar edebiyatındaki yeri, şiirleri, edebî kişiliği, şiirlerinde kullandığı dil üzerinde durulmuş ve şairin şiirlerinden örnekler verilmiştir. Sibgat Hekim, A. Tukay ve H. Tufan geleneklerini şiirlerinde devam ettiren bir şairdir. Ayrıca A. Tukay ve H. Tufan şiirlerinde sık sık başvurduğu temalardan olmuştur.

Anahtar kelimeler: *Sibgat Hekim, Tatar Edebiyatı, Tatar Şiiri.*

Abstract:

Sibgat Hekim is one of the most widely-recognized name in XX. century Tatar literature. In this article, Sibgat Hekim, his position in Tatar literature, his poems, his literary personality and the characteristics of the language of his poems are introduced and some examples are given. In his poems, Sibgat Hekim is a poet who carries on the traditions of A. Tukay, H. Tufan. It also has been frequently refers to A. Tukay and H. Tufan themes in his poems.

Key words: *Sibgat Hekim, Tatar Literature, Tatar Poetry.*

I. I. Giriş

XX. yüzyıl Tatar edebiyatı XIX. yüzyıldaki değişim ve yenileşme hareketleri üzerinde şekillenir. Tatar edebiyatı XX. yüzyıla XIX. yüzyılda edebiyatta yaşanan olumlu gelişmeler, değişimler ve aydınlanmacılığın ışığında girer. XX. yüzyıl Tatar edebiyatı doğrudan doğruya ceditçilik hareketine bağlı fikrî-estetik gelenekleri geliştirip Avrupa'nın eriştiği medeniyeti de örnek alarak devam eder. Tatar edebiyatı, XX. asır başında güçlü bir yükseliş devri geçirerek, yüzyılı özelliikli, çeşitli türlere sahip, olgun ve genç kabiliyetleri bol bir edebiyat olarak karşılar (Mostafin-Davutov 1997: 136).

* Öğretim Görevlisi, Kilis Yedi Aralık Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

XX. yüzyıl Tatar edebiyatının bütünlüğünü, umumi bir temelde gelişmesini yeni tarih organize eder. Yeni tarih birbirinden ideolojik-siyasi açılardan çok farklı olan dönemleri birleştirir. 1905-1907'deki ihtilal, 1917'deki Şubat ve Ekim ihtilalleri, I. ve II. Dünya Savaşları, Sovyet devletinin geçirdiği karışık siyasi-ideolojik değişiklikler, ülke içinde halka karşı yukarıdan organize edilen karşı ihtilaller, SSCB'nin dağılması, Tataristan'ın 1991 yılında Rusya Federasyonu'nda bağımsız cumhuriyet olarak bağımsızlık yoluna girmesi ve o yoldaki karışıklıklar, bunların hepsi de bir yüzyıl içinde olup biten ve edebiyatın akışına derin etki eden sosyal-tarihî etmenlerdir. Halk bahtı ve millet özgürlüğü için mücadele sloganı ile başlayan yeni dönem yüzyıl sonunda da aynı fikirler ile yaşamını devam ettirir, onları dönemin en aktüel sloganı olarak kabul eder. Edebiyatta da aynı fikirler, sıkıntılar ile yaşanır. Genel olarak, ideoloji ile sıkı şekilde sarılması, yüzyıl devamında siyasi fikirler ile durmadan beslenmesi XX. yüzyıl Tatar edebiyatına hastır (Yuziyev 2001: 15)

XX. yüzyıl Tatar edebiyatında ön plana çıkan isimlerden birisi de şiiirlerinde A. Tukay ve H. Tufan'ın geleneklerinden beslenen ve tema olarak da bu iki isme sıkça başvuran, onlar için yazdıkları şiiirlerini *Tukay Defterinden* ve *Tufan Defterinden* başlıkları altında toplayan Sibgat Hekim'dir.

Şair (Sibgat Tacioğlu Hekimov) 4 Aralık 1911'de eski Kazan bölgesi Tsarëvokokşaysk ilçesi (bugünkü Tataristan Cumhuriyeti Arça bölgesi), Külli-Kimi köyünde dünyaya gelir. İlk eğitimini köyündeki okulda alır. 1931 yılında Kazan'a gelerek önce Tataristan İşçi Fakültesinde, daha sonra Kazan Devlet Pedagoji Enstitüsünün Tatar Dili ve Edebiyatı bölümünde okur. 1937–1938 yıllarında Tataristan Devlet Neşriyatında, 1938–1941 yıllarında *Sovyet Edebiyatı* (bugünkü *Kazan Utları*) dergisinde çalışır. 1938 yılında Tataristan Yazarlar Birliğine kabul edilir (Rehim 1992: 99).

Hekim'in ilk şiiirleri 1930'lu yılların başında yayımlanır. 1938'de *Birinçi Cırlar* adlı ilk kitabı basılır (TDTEA 2001: 355).

Temmuz 1941'de S. Hekim askere alınır. Bu yılın sonuna kadar askerî karakolda görev alır, ardından kısa süreli askerî okullarda okur. Mayıs 1942'de orduda önce öğrenci bölüğünde, sonra bölük komutanı olarak Rjev çevresinde ve Kurs Dugası'ndaki savaşlara katılır. Cephede gösterdiği kahramanlıklar için kendisine *Kızıl Yıldız* nişanı ve madalyalar verilir (Davutov-Nurillina 1986: 513).

Nacar Nemci,¹ Sibgat Hekim'in *Saylanma Eserler* adlı kitabına yazdığı ön sözde Sibgat Hekim'in asker-savaşçı olarak da, şair ve insan olarak da

¹ İdil-Ural bölgesinden, Tatar-Başkurt Türklerinin meşhur şairidir. Nacar Necmi için ayrıca bk. Mustafa Öner (1996), "İdil-Uraldan Bir Şair: Nacar Necmi", *Türk Kültürü*, S 395, Mart 1996, s. 171-174.

hep ön sırada yer aldığını, ön sırada olmanın ilk olarak onun kişiliğinden, ikinci olarak da Tukay'dan kaynaklandığını belirtir. Sibgat Hekim cephede olduğu süre içerisinde de şiir yazmayı sürdürmüştür. *Safka Çağır Minë* (1941), *Frontta Bërençë Kön* (1942), *Frontovik* (1942), *Hat* (1942), *Rjöv Çitënde* (1942), *Hava Suğışı* (1942), *Anketa* (1942), *Duslar* (1943), *Qolın* (1944) vb. şiirleri cephede yazdığı, savaş dönemindeki duygularını yansıtan şiirlerdir. Şairin savaşa katılması şiirlerinde sıkça başvurduğu temalardan birisinin de savaş olmasına sebep olmuştur.

1944 yılının baharında S. Hekim, Saratov şehrinde askerî-politik kursları tamamladıktan sonra, 1946 yılının Mayıs'ına kadar Moldova'da sınır askerlerinin bölge politik idaresi birimi *Pograniçnik Moldavin* gazetesinde müdür olarak çalışır. Askerden dönünce 1946–1950 yılları arasında S. Hekim *Sovyet Edebiyatı* dergisinde bölüm müdürü olarak çalışır. 1950 yılından itibaren profesyonel yazar olarak hayatına devam eder (Davutov-Nurillina 1986: 513).

Sağlığında altmıştan fazla kitabı basılır. Rusya Federasyonu *M. Gorkiy* Devlet Ödülünü, Tataristan Cumhuriyeti *G. Tukay* Devlet Ödülünü ve Lenin Nişanını almaya hak kazanır. Rusya Federasyonu Yazarlar Birliği sekreteri, idare üyesi, Tataristan Yazarlar Birliği idare üyesi olarak da seçilir. S. Hekim nereye giderse gitsin, hangi halk karşısına çıkarsa çıksın, Tatar yazarları, Tatar halkı adına kendi sözünü kuvvetli, güzel biçimde söylemeyi bilmiştir. S. Hekim birçok nesir yazarını, dramaturgu, tenkitçiyi, Tatar ve Rus yazarlarını desteklemiş, sanatsever gençler onun kanatlarının altında gelişerek, onun yardımıyla yazarlığı öğrenip edebiyata ayak basmışlardır (Miñnullin 2001: 154).

1960'lı yılların başında edebiyata gür sesli yenilikçi şairler gelir. Ravil Feyzullin, Renat Haris nesli olarak adlandırılan bu nesil geleneksel kalıpları yıkip atar. Basında bu şiirlerle ilgili hararetle tartışmalar yaşanır, Enver Davıdov, Şeref Möderris gibi şairler gençlerin eskiyi yıkma tutkusunu heyecanlı şekilde savunarak makaleler yazsalar da, Heslen Tufan gibi usta şairler bu yeni tarza Tukay geleneklerini yıkma olarak bakarlar. Sibgat Hekim ise bu konuda heyecanlı çıkışlar yapmak yerine yenilik yanlısı genç şairlerin gayretlerini takdir eder (Şabayev 1996: 180). Sibgat Hekim her zaman gençleri desteklemiş; onları yazmaları için yüreklendirmiş bir şairdir. Ayrıca çevre köylerden gelip Kazan Pedagoji Enstitüsünde okumak isteyen gençlere de elinden gelen yardımı yapmıştır. Onun ufukları geniştir, sadece Tatar dünyası ile yetinmemiş; Tatar şiirini dünya edebiyatından ayrı düşünmemiş; Kul Gali ile Tukay'ı; Derdmend ile Heslen Tufan'ı, Puşkin ile Lermontov'ı; Goethe ile Schiller'i de ustası olarak görmüştür (Miñnullin 2001: 158). Sibgat Hekim, "*Lermontov'dan yüz yıllar sonra yaşasan da, düşüncelerin başka, isteklerin başka olsa da bugünkü şiir hakkında düşünmeye başlarsan Lermontov'a geri*

dönersin. O bütün zamanlarda şiirde ulaşılan ortak bir büyüklüktür. Büyük Lermontov ruhu şiirlerin içinde yatan sihirli bir güçtür” der (Hekim 1964: 3).

Sibgat Hekim dostu Nacar Necmi ile sürekli mektuplaşmıştır.² Necmi, Sibgat Hekim’in büyüklüğünün şiir ve makalelerinin yanı sıra yazdığı mektuplardan da kaynaklandığını ve mektupların toplanıp bastırılması gerektiğini düşünür. Sibgat Hekim’in ona gönderdiği 72 mektubun hepsini saklamıştır. Bu mektupların çoğu edebiyat ve şiir hakkındadır (Necmi 1995: 7). Şamil Mannapov Sibgat Hekim’in mektupları hakkında: “*Büyük, net harfler, kâğıdı sıkıyor gibi, aşağıya doğru yuvarlanıyorlar. Sözde cimri, fikirde zengin, sıkışan yay gibi sağlam cümleler. En gereklisini söylemeye niyetlendiği anlaşılıyor. Bu mektupları yazan elleri başkaları ile karıştırmak hiç mümkün değil.*” der. Mektuplar S. Hekim’in edebî değişim için kaygılanıp yaşadığını, ümitli genç yazarlara desteğini bir kez daha gösteriyor. Onun şahsi arşivinde R. Gerey, G. Afzal, G. Rehim, M. Hesen, E. Bayan vb. genç yazarlardan fikir alışverişi için veya gönderdikleri eserlerin sonucunu sormak için yazılan mektuplar vardır (Mozaffarov 2008: 153).

S. Hekim ömrünün son günlerine kadar *Kazan Utları* dergisinin daimi yazı işleri heyeti üyesi olarak her verilen yazıyı okumuş, yazıların kime ait olduğuna bakmaksızın tarafsız bir şekilde kısa cümleler kullanarak bu yazıları değerlendirmiştir.

Şair 3 Temmuz 1986 yılında Kazan’da vefat eder. Mars Şabayev onun ölümünün ardından şunları söyler:

“Hesen Tufan aramızdan ayrıldığında tek dayanağımız olarak Sibgat Hekim kalmıştı. Ama ne dayanak! Kendisinin de ömrü kısa oldu. Can dostu, fikirdeşi, sırdaşı Tufansız kalınca Sibgat Ağabey yetim çocuk gibi üzüldü, soldu etkilendi. Zaten hayata doymayan şairimizin faaliyetleri ağrımaya başladı. Böyle olduktan sonra... Durgunluk kaygısı kaplayan dünyayı gönlü sızlayıp incinerek yaşayan Sibgat Hekim için Hesen Tufan tek aklık-paklık nuru idi. Sızlayan gönlünü sadece ona anlatabiliyordu. Bu ak nur da sönünce Sibgat Hekim de uzun yaşamadı, beş yıl sonra o da öldü.”

Tataristan Kitap Neşriyatı pek çok zorlukla karşılaştı da Sibgat Hekim hakkında “Tanış Öyenkeler” adlı hatıra kitabı neşretmek ister. Editörleri Sibgat Hekim’in eşi Mörşide Hanım Vildanova Hekimova ve oğlu Rafael Hekimova’dır. Şair vefat edince, iki ciltlik şiirlerini ve bir ciltlik makalelerini toplayıp okuyuculara ulaştıranlar da onlar olmuştur. (Şabayev 1996: 176)

Sibgat Hekim’in mektuplarının da şiirleri, makaleleri kadar önemli

² Nacar Necmi’den Sibgat Hekim’e giden mektupların birkaçı için bk. Nacar Necmi Hatları, Kazan Utları, S 9 (1043), Kazan, 2009; Sibgat Hekim’in Nacar Necmi’ye yazdığı birkaç mektup için bk. Şıgırlı Sulışlar (Sibgat Hekim’nin Nacar Necmi’ge Yazgan Hatları), Kazan Utları, s.7 (873), Kazan, 1995.

olduğunu yukarıda belirtmiştik. Nacar Necmi'ye toplam 72 mektup gönderen Sibgat Hekim'in ölümünden önce Necmi'ye gönderdiği son mektubu şu şekildedir:

“Nacar!

24 aprêlde şığır beyremê. Tukay, Celil ayları. Min radio bēlen söyleştım, sinêñ çığışnı yazıp alırğa buldılar. Têlêvidēniyêde yazuv turında Robert hucası bēlen söyleşken. Boları hel itêlgen. Radio öçen şığırlerêñnê sayla, ezêrle, fondqa kêrêp qalır, aldağı yıllıkların öçen saqlanır. Mēne siña zadaniyê şul.

Min Meskevege barmadım, avırdım. Poēmañ turında Robertqa eyttēm, bêr kilêp çıgarğa buldı. Aña belki tōzetêlgen variantın birêrsêñ.

Minde skleroz, bêr sêzge küçem, bir siña küçem. Soñınnan ğına iske tōşe, keyêf urtaça. İnfarktın soñ kêşê nıq üzgere iken.

Salam bēlen Sibgat Hekim, 31/III–86.”

(Sibgat Hekim 1995: 176).

“Nacar!

24 Nisan'da şiir bayramı. Tukay, Celil ayları. Ben radyo ile görüştüm, senin konuşma metnini düzeltip aldılar. Televizyonda yazı hakkında Robert³ patronu ile konuşmuş. Bunları halletmiş. Radyo için şiirlerini seç, hazırla, vakfa girip kalır, gelecekteki yıllıkların için saklanır. İşte sana görev bu.

Ben Moskova'ya gitmedim, hastaydım. Poeman hakkında Robert ile konuştum, gelmeyi istedi. Ona belki düzeltilmiş şeklini verirsin.

Bende skleroz, bazen sana “siz” diye hitap ediyorum, bazen “sen” diye hitap ediyorum. Ardından yine hatırlıyorum, keyif ortaca. Enfarktüstten sonra insan çok değişiyormuş.

Selamlar Sibgat Hekim. 31/03/1986”

Ölümünden üç ay önce yazılmış bu mektupta Sibgat Hekim hastalığından ve hastalığın onu değiştirdiğinden bahsediyor.

I. II. Sibgat Hekim'in Edebî Kişiliği

Bağçabızda şomurt ağaçları

Bahçemizde kuş kirazı ağaçları

Cey buyına sinê köttêler;

Yaz boyunca seni beklediler;

Sin kilmedêñ, közge ciller indê

Sen gelmedin, güz rüzgârları şimdi

Yafraklarını cirge siptêler.⁴

Yapraklarını yere serptiler.

Bu duyulu dizelerin sahibi lirik şair Sibgat Hekim'in sanatı, edebî kişiliği

³ Robert Miñnullin

⁴ Bu dördlük şairin Yuşsinuv (Hasret) adlı şiirinden alınmıştır.

ilk olarak akla Tukay'ı getirir. Nacar Necmi'ye göre Hekim tüm ruhuyla Tukaycıdır. Kırgızlarda Manas destanını ezberden bilenlere «Manasçı» derler. Elbette, Tukay'ı tamamen ezberden bilmek mümkün değildir, fakat Sibgat Hekim'in Tukaycılığı ziyadesiyle geniş ve derin manadadır. Tukay onun için usta da, millî gurur da, ruhi kaynak da... Şairin yaratıcılık başlangıcı da, olgunluk evresi de. Son yıllarda yazdığı eserleri de doğrudan doğruya Tukay'a ve onun ruhuna bağlı. (Nacar Necmi 1986: 7)

Sibgat Hekim, Nacar Necmi'ye yazdığı bir mektupta: “*Tukay'ı yeni baştan okuyup bitirdim. Tukay'ı her okuyuşumda 'Kim o şair?' diye soru geliyor akla.*” diyor. Sibgat Hekim'in Tukay için yazdığı şiirler *Tukay Defterinden* başlığı altında iki ciltlik *Saylanma Eserler* (1986) adlı kitabında verilmiştir. Bu kısımda yer alan şiirlerinde büyük şair Tukay'ın Tatarlar için önemini, diğer şairler için ne kadar yol gösterici olduğunu vurgular; Tukay'ın Cayık'ın⁵ gökyüzünden inen bir yıldız olduğunu düşünür. Özellikle *Tukayğa* adlı şiiri onun Tukay'a olan bağlılığını ve Tukay ile ilgili düşüncelerini gözler önüne serer:

<i>Kürdém gomërmde bu cirneñ</i>	Gördüm ömrümde bu yerin
<i>Küp törlë şağıyrlerën.</i>	Çok türlü şairlerini.
<i>Siña tabınğan şikëllë</i>	Sana taptığım gibi
<i>Bërkëmge tabınmadım.</i>	Hiç kimseye tapmadım.
<i>Sinnen başlandı tatar da</i>	Seninle başladı Tatar'da
<i>Şiğırde şavlı gomër.</i>	Şiirde hayat dolu ömür
<i>Başka bërkëmmen de tügël,</i>	Başka hiç kimseden de değil
<i>Tik sinnen şağıyrlëgëm.</i>	Sadece senden şairliğim.
<i>Tëlëm de sinëñ «Tuğan tël»,</i>	Dilimde senin «Ana dil»,
<i>İmanım — sinëñ iman.</i>	İmanım - senin imanın.
<i>Sinë tuvdirğan halıknıñ</i>	Seni doğuran halkın
<i>Aldında başım iyem.</i>	Önünde başımı eğiyorum.
<i>1984, Truskavets</i>	

Hekim 1984'te yazmış olduğu bu şiirinde Tukay'a gönülden bağlı olduğunu, ona sonsuz saygı duyduğunu ve şairliğini onu örnek almasına borçlu olduğunu belirtir. Sibgat Hekim yakın dostu Hesên Tufan ile ilgili şiirler de yazmıştır. Bu şiirleri *Tufan Defterinden* başlığı altında 1986 yılında basılan *Saylanma Eserler* adlı eserinde yer almıştır. Bu şiirlerinde Hekim, Hesên Tufan'ı da Tukay'ın yanına koymuş; ikisinin de büyük şairler olduğunu

5 Cayık: Tataristan'ın bir şehri.

vurgulamış ve Hesên Tufan'ın Sibiryâ'da sürgünde geçirdiği uzun yıllara değinmiştir. Ayrıca Hesên Tufan'ın çiçeklere olan sevgisini de belirten Hekim gelecek kuşaklara "Hesên Tufan'ı koruyun!" diye de seslenir.

<i>Qızıq bėznėn tatar ŧađıyrlerė,</i>	Tuhaf bizim Tatar ŧairleri,
<i>Tėrlė yazmıŧ bėlen tuvđannar;</i>	Çeŧitli yazgılarla dođmuŧlar,
<i>Bėrsė altın priiskası totđan,</i>	Kimisi altın madeni tutmuŧ,
<i>Bėrsė — ŧunda batraq. Tufannar</i>	Kimisi—orada iŧçi. Tufanlar
<i>Kėtiiv kėtken Sėbėr cirlerėnde,</i>	Sürü gütmüŧ Sibiryâ topraklarında
<i>Cıyđan Tufan eğke çor moın</i>	Biriktirmiş Tufan içinde devrin hüznünü.

Sibgat Hekim bu dizelerde altın madeni sahibi bir ailede doğan Derdmend, bu madende çalıŧan Mecit Gafuri ve Sibiryâ'da sürgünde sürü güden Hesên Tufan'ı karŧılaŧtırıyor. Sibgat Hekim Hesên Tufan'dan bahsederken onun hiç kimseye benzemediğini söyler:

"Kalemi bile baŧkadır. Kalemi altın uçludur. Mürekkebi sadece yeŧildir. Eđer biterse bütün ŧehirde yeŧil mürekkep arar. Baŧka renk kalemlerle kesinlikle yazmamıŧtır. Ayrıca çok küçük harflerle yazar. Her türlü ŧartta ve her yerde, düğünde, bayramda hatta hamamda sıra beklerken yazabilir. Tufan yazdığı ŧiirlerden asla para almamıŧ, parasızlıktan da hiçbir zaman ŧikâyet etmemiŧtir. En sevdiği meŧgüliyeti çiçek büyütme ve saat tamir etmektir." (ŧirin 1998: 46)

Sibgat Hekim sanatının baŧından sonuna kadar dört temayı sevip bu temalara müracaat eder: Savaŧ, memleket, sevgi (aŧk), Tukay. ŧairin lirizminde temalar birbirine karıŧır: Bir ŧiirinin içeriği diğer ŧiirler ile bağlantısında açılır. Aŧk temasında yazılmıŧ ŧiirde memleket kaderi için kaygılanır (Zahidullina, Zakircanov, Gıylecev, Yosıpova 2006: 243).

ŧair sanatına asıl ilhamı köyünden, memleketinden alır. Yılın her yaz mevsiminde Saban tuyları zamanında köye gider, köyde her sene beklenen kıymetli misafirdir. Sibgat Hekim köyün gönlü arındırdığını köyde güzel ŧiirler yazıldığını düşünür:

<i>Monda da yazmasaın: kuvađlar</i>	Burada da yazmazsan: çalılar
<i>Çıkların östėne bėrkėsen...</i>	Çiyelerini üstüne püskürtsün...
<i>Tėrtėlseın, koŧçıklar eyteler</i>	Tıkanıp kalsan, kuŧçađızlar söylüyorlar
<i>Cırınnıın in kirek bėr tőŧėn...</i>	ŧiirin en gerekli bir yerini...

Bu dizelerde ŧair köyün ŧiir yazmak için ne kadar uygun bir yer olduğunu vurgular. ŧiirin sonunda da *"bu yerde her ŧey bana yaŧamak, yazmak için yardım ediyor"* der. Memleket hem sıkça baŧvurduđu temalardandır hem de sanatının beslendiği bir kaynaktır.

Nacar Necmi “Memleket, ana dil... Esas olan bu duyguları her şair kendince söyler, fakat bazıları kuru bir çığlıktan ileri gitmez. Fakat Sibgat Hekim’in Arça tarafları, Külli-Kimi’ye bağlı şiirlerine, poemlerine tarafsız kalınmıyor. Külli-Kimi’nin söğütleri, Hesên Tufan’ın söğütleri gibi Tatarca söyleşir; Heyrulla’nın çarığı da Tatar’a ait, Tatar gönlü, karakteri ile örülmüştür.” der (Nacar Necmi 1986: 8). Sibgat Hekim’in şiirlerinde sık sık geleneksel köy yaşayışı, şehir hayatından üstün olarak tasvir edilir. *Yuğalğan İzler, Ceygê Tañ, Ey Mektebëm, Ürlerëññë Mëngeç, Başka Bërni de Kirekmiy, Susav, Çığam Arça Kırlarına, Minëm Tanış Öyënkêler* gibi şiirler köy temalı şiirlerdir. Başlangıç devrinde memleket lirik kahramana hayatın ağırlığından sığındığı bir yer olsa da (*Gömër Yana Başlana, Yuğalğan İzler, Ceygê Tañ*), 1960-1980 tarihlerinde memleketi yazar lirik-felsefi nüanslarda zenginleştirip, kendisine en yakın, ilahî bir yer olarak işler (*Ey Mektebëm, Ürlerëññë Mëngeç, Çoçağına Alsın, Qaynatsın, Başka Bërni de Kirekmiy, Qayda da Yörekte, Tegërmen Stënasındağı Yazuvlar*). Bu yönelimdeki eserlerinde çevreye büyük yer verilir (Zahidullina, Zakircanov, Gıylecev, Yosıpova 2006: 244).

Sibgat Hekim: “Bizim zengin bir edebî mirasımız, yeni şartlarda gelişen ilerici geleneklerimiz var. Biz eski gelenekleri devam ettirdik, bizim şiirimizin temel taşı eskiden gelen bir özellik olan toprakla çok güçlü biçimde bağlı olması, şiiri ulu, geniş yola çıkararak başka bir özellik de onun vatandaşlık duyguları ile sulanmış olmasıdır; memleketin bağımsızlığı, özgürlük gibi konular şairlerin sanatına da yansımıştır.” der (Hekim 1958: 104).

Sibgat Hekim’in şiirlerinde öne çıkan temalardan birisi olan savaşı yazar birkaç boyutta resimler: İlk olarak savaş hafif özlem doğuran bir durum (*Hat, Qullar, Frontovik* vb.); ikinci olarak insanlık tarihindeki bir facia (*Duslar, Yoldız, Urman, Qolın* vb.); üçüncü olarak azaplı geçmiş (*Elë Haman Qırkıp Uyanamın, Bër Beygêde Kürgen İdëm Anı, Duğa, Kursk Duğası, Dala Cırı* vb.). Şairin lirik kahramanı savaşın tekrar olmamasını hayal eder (Zahidullina, Zakircanov, Gıylecev, Yosıpova 2006: 244).

Elë haman qırkıp uyanamın Artık her zaman korkup uyanıyorum

Töşemde min töşep esirge. Rüyamda ben esir düşüp.

Nige minë ëzerlëkliy suğış, Neden beni kovalıyor savaş,

Sanıymı ul taza, yeş irge? O güçlü ve genç erkek mi sanıyor?

Tirgev Qatış Yazğan Hatlar Kile adlı şiirindeki şu mısralar da Sibgat Hekim’in savaş dönemindeki duygularını yansıtır:

Uynçıklar totқан neni ulım, Oyuncaklar tutan küçücük oğlum,

Resëmëñ sinëñ quyın kësemde; Resmin senin koynumda;

Sinëñ yeşlëk öçën suğışıp yöriym, Senin gençliğin için savaşıp duruyorum,

Üpkeleme miña, ülse de! Öfkelenme bana, ölsem de!

Sibgat Hekim aşk şiirlerinde tabiat konusuna ayrıca yer verir, onlar sayesinde aşkın güzelliği, saflığı hakkındaki fikirlerini belirtir, lirik kahramanın hissini güçlendirir. (*Yuksunuv, Fazıl Çişmesi, Sëz Haman Bërge İken, Min Bërëncë Çeçeklernë Ėzliym* vb.) (Zahidullina, Zakircanov, Gıylecev, Yosıpova 2006: 244).

Şair annesine duyduğu sevgiyi anlatan güzel şiirler de kaleme almıştır. Bu şiirlerini *Enkey Hatiresë* başlığı altında toplamıştır, *Bu Dönyadan Meşekatsëz Gëne, Kırikkanı Suvıķ İdë Anıñ, Ul Dulkınnar, Küñëlëñ Sinëñ Aķ, Ulım, Unaltı Yort Bëznëñ Tıkrıķta, Yañğır Yavıp Üttë Ekrën Gëne, Enkey, Sinnen Küpmë İşëttëm Min, Bëlem Hëzër Qayıtқан Sayın Avır* şiirleri bu bölümde yer alan şiirlerdir.

<i>Enkey üldë,</i>	Anneciğim öldü,
<i>İcatumnıñ nigëzën</i>	Sanatımın temelini
<i>Taşladılar këbëķ qubarıp...</i>	Attılar gibi koparıp...

Bu dizelerde Sibgat Hekim'in sanatında annesinin ne kadar önemli olduğunu görmek mümkündür. Şairin beslendiği kaynaklardan birisi de sanatının temeli olarak gördüğü annesidir.

Sibgat Hekim'in şiirlerinde sosyal, kişisel zıtlıklar siyasi boyutta çözülmez, şair o dönem siyasetinin eksik taraflarını göstermeyi, ideolojik tenkiti sevmez. 1960-1980 yıllarında şairin sanatında iki tez yer alır; lirik kahramanın hayatında kendi isteğiyle insanların bir arada olması ve tarihîlik. Tarihi tez sık sık geçmiş savaş veya millî tarih, tarihî şahıslar ile başlar, çağın toplumsal-ruhi yüzü tarihî boyutta belirtilir. (Zahidullina, Zakircanov, Gıylecev, Yosıpova 2006: 245)

Memleket temasına bağlı olarak S. Hekim'in eserlerinde V. İ. Lenin'e ithaf edilen eserler de ayrı bir yer tutar. Onun Lenin hakkındaki ilk şiiri 1938'de yazdığı *Qışkı Salqın İdë* adlı şiirdir. Uzun yıllardan sonra şair Lenin temasına tekrar döner ve *Künlëm Lenin Bëlen Söyleşe* (1957), *Lenin Fermanı Bëlen* (1958), *Kokuşkıno Kresyannarınıñ Leninga Hatı* (1961), *Bahavınıñ Moñı* (1963), *Yazıgız, Cir Ulları* (1963) poemalarını yazar. (Davutov, Nurillina 1986: 514)

Şiirlerinde Rus edebiyatının önde gelen isimlerinden Lermontov, Puşkin, Maksim Gorki, Mayakovski, Neksarov, Vasily Andreyevich Zhukovsky, Alexander Alexandrovich Fadeyev, Tolstoy, Anton Çehov, Sergey Aleksandroviç Yesenin, Mihail Dudin Vasili Şukşin; Alman Edebiyatından Friedrich Schiller, Goethe; Fransız yazar Jean-Richard Bloch; İngiliz şair Lord Byron; İtalyan yazar Dante Alighieri; Çuvaş halk şairi Peder Huzangay; Bulgar şair Nikola Vaptsarov; Çekoslovak yazar Julius Fuçık; Kazak şair Abay

Kunanbay; Tatar Edebiyatının önde gelen isimlerinden ise Abdullah Tukay, Hesen Tufan, Şeyhzade Babiç, M. Şabayev, M. Mehdiyev, G. Afzal, Segiyt Remiyev, Abdullah Aliş, F. Kerimi, Galimcan İbrahimov, Gerey Rehim, Ayaz Gıylecev, Emirhan Yeniki, Mecit Gafuri, Dermend, Musa Celil, Gadil Kutuy, Hadi Taktaş, Nekiy İsenbet gibi isimlere yer verir. Bu yazar ve şairlerin dışında şiirlerde ünlü bilim adamlarının, askerlerin, ressamaların, heykeltıraşların, bestecilerin, liderlerin isimlerine de rastlanır. Bu isimler şairin sadece Tatar edebiyatı ile sınırlı kalmadığının göstergesidir.

Şiirlerinde dikkati çeken bir nokta da şairin güncel konulardan uzak kalmamasıdır. Savaşın sonraki dönemde savaş temasının yoğun olarak işlendiği bir dönemde şairler Tataristan topraklarında doğan büyük kuruluşlar ve kara altın (petrol) çıkarıcılar hakkında tasvire yönelir. Petrol endüstrisinin doğması şiirde yeni bir temanın doğmasına neden olur. Petrol şiirsel bir malzeme olarak benimsenmeye başlanır (Galiullin-Yarullina, 2007: 721-722). Sibgat Hekim de petrol temasıyla ilgili şiirler yazmıştır (*Çap-çara, Mazut Kına Ul, Neftë Bëlen Danlı Qarabaş*). Sibgat Hekim petrol temasıyla ilgili: “*Petrol Ural’da da, İdil boyunda da var. Fakat Tatar şairi petrolcülerin hizmet kahramanlığını kendince anlatmalı.*” der (Hekim 1960: 150). Şairin yaşadığı dönemlerde güncel bir konu olan Kamaz⁶ şirketinin açılması da Sibgat Hekim’in şiirlerinde yankılanan başka bir konudur. Bu konuyla ilgili Mars Şabayev: “*Kamaz hastalığı şair olarak, Sibgat Hekim’in de gönlünü kımıldattı, Kamaz Köndelëgë denen şiirleri ve Devërler Kapkası denen poeması bunun sonucunda ortaya çıktı.*” der.

<i>Qara-kuçqıl bulıp aqtı Çulman,</i>	Kara-gri olup aktı Çulman,
<i>Qaradı küik Bolğar üzë şunnan,</i>	Baktı gibi Bulgar kendisi şuradan,
<i>Qaltırap ay yözdë su eşçënde,</i>	Titreyip ay yüzdü su içinde
<i>Ëkskavatorniñ çümëçënde</i>	Dozerin kepçesinde
<i>Çebelendë ayı Bolğarniñ,</i>	Düğümlendi ayı Bulgar’ın,
<i>Bolğandiñ sin, Kama, bolğandiñ.</i>	Bulandın sen, Kama bulandın.

Bu dizelerde şair Kamaz fabrikasının Çulman ve Kama nehirlerini kirlettiğini dile getirir. Aşağıdaki dizelerde ise Sibgat Hekim Kamaz şirketinin sosyal hayatta yaptığı değişikliğe işaret eder:

<i>KamAZda at. Atmı jelledëm.</i>	KamAZ’da at. Ata acıdım.
<i>Küz aldımda töştë at çorı.</i>	Göz önümde bitti at devri.

<i>Örëkkenmë böyëk KamAZdan,</i>	Ürkmüş mü büyük KamAZ’dan,
<i>İkë küzën aniñ qan başqan.</i>	İki gözünü onun kan kaplamış.

6 Merkezi Naberezhnye Chelny, Tataristan ve Rusya olan ağır iş kamyonu üreten şirket ve markanın adıdır.

Sonuç olarak Sibgat Hekim şiirlerinde A. Tukay ve H. Tufan'ı örnek almış, onların şiir anlayışlarına bağlı kalmış bunu yaparken de yeniye reddetmemiş, yenilik karşısında ölçülü davranmış bir şairdir. Şiirlerinde çok çeşitli temalara başvuran şair toplumuna, tarihine, çevresine olan duyarlılığını şiirlerinde gözler önüne serer. Şiirleri ses, şekil, anlam ve söz varlığı bakımından genel olarak standart Tatarcaya uymaktadır, bugünkü Tatar Türkçesinin gramer özelliklerini yansıtır ve standart Tatar Türkçesi (orta diyalekt) ile yazılmıştır. Şair Rusça sözlere de sayıları çok olmamakla birlikte başvurur, Rusça sözler dışında diyalektolojik sözlere de yer verir. Şiirlerinde sözlüklerde kökü ve başka türevleri bulunduğu hâlde şiirlerde rastlanan şekillerinin yer almadığı isim ve fiil gövdeleri de vardır. Sibgat Hekim başta şiirleri olmak üzere, makale ve mektup gibi türlerdeki eserleriyle XX. yüzyıl Tatar edebiyatında ön plana çıkmış isimlerdendir.

I. III. Sibgat Hekim'in Şiirlerinden Örnekler

TATAR TÜRKÇESİ TÜRKİYE TÜRKÇESİ

YUŖSINUV

Küz ƣarařım nindiy uyƣanlandı,
Sin bēlesēn miken, yuŖ miken;
Sin kilesē yuldan kuzēm almy
Sinē kötēm, irkem, kiç-irten.
Yaratam min, eytmiym gēne anı,
Sin yöreknē minēm bēlmiysēñ;
Ɩořlar ƣayta bēzge, sin haman yuŖ,
Sin haman yuŖ, niŖtēr kilmıysēñ.

Sağınuvımnı tōnner utırıp yazđan
Hatlar ğına basar disēñmē?
YuŖ, basalmıy, sōygen cırlarıma
Sıydıralmıym ħezēr ħisēmnē.

Sin uŖıđan mektep buylarınnan
Moñsuv ğına ƣarap ütem min;
İpdeşlerēñ bēlen řav-gör kilēp
Kürnersēñ dip ömēt item min.

HASRET

Bakışlarım nasıl da kederlendi,
Sen biliyor musun acaba, bilmiyor musun;
Senin geleceđin yoldan gözümü almadan
Seni bekliyorum, sevgilim, akřam-sabah
Seviyorum ben, sadece söylemiyorum bunu,
Sen benim yüređimi bilmiyorsun;
Kuřlar dönüyor bize, sen hiç yoksun,
Sen hiç yoksun, nedense gelmiyorsun.

Hasretimi gecelerce oturup yazdığım
Mektuplar dindirir mi dersin?
Hayır, dindirmiyor, sevdiđim türkülerime
Sığdıramıyorum şimdi hislerimi.

Senin okuduđun okul yollarından
Hüzünlüce bakıp geçiyorum ben;
Arkadařların ile kořuřturarak gelip
Görünürsün diye ümit ediyorum ben.

Közgë yañgır yava taş uramda
Basıp toram çatta şıqlanıp;
Bërer cirden mëne kinet këne
Sin çıgarsıñ kēbēk şatlanıp.

Güz yağmuru yağıyor taş sokakta
Duruyorum köşede örtünüp;
Bir yerden şimdi aniden
Sen çıkarsın gibi sevinip.

Beyrem könnerēnde küzēm almıym
Poñod kolonnası östēnnen;
Küpmē kēşē ağıla, niçēk te min
Tanır idēm, bulsañ, tösēñnen.

Bayram günlerinde gözümü almıyorum
Geçit töreni üstünden;
Pek çok insan akıyor, nasıl da ben
Tanırdım, olsaydın, görünüşünden.

Bağcabızda şomırt ağaçları
Cey buyına sinē köttēler;
Sin kilmedēñ, közgē ciller indē
Yafraqlarını cirge siptēler.

Bahçemizde kuş kirazı ağaçları
Yaz boyunca seni beklediler
Sen gelmedin, güz rüzgârları şimdi
Yapraklarını yere serptiler.

Bu vakıtlı ğına yukşınuvım,
Duslarımñın işē kitmesēñ;
Tik yarata bēlgen kēşē ğēne
Sağına şulay üzēññ iptēşēñ.
1938

Bu geçici hasretim,
Dostlarımın akli kalmasın
Yalnız sevebilen kişi
Özler böyle kendisinin eşini.
1938

MARİ KIZI ULİNA

Mari kıızı, çiber Ulina!
Sin yeşten ük üstēñ intēğēp.
Tav astında suzğan cırlarıñ
Tora idē bēzge iştelēp.

MARİ KIZI ULİNA

Mari kıızı, güzel Ulina!
Sen daha küçükken büyüdün ıstırap çekip
Dağ eteğinde söylenmiş türkülerini
Biz işitip duruyorduk.

Sēznēñ avıl bēzge bik yaqın,
Tar suşmaqlar buylap üttēm min
Tar basmağa suvğa tōşer dip,
Kıçlerēnde özēlēp köttēm min.

Sizin köy bize çok yakın,
Dar patikalar boyunca geçtim ben.
Dar iskeleye suya gelir diye,
Gecelerinde tükenip bekledim ben.

Mari kıızı, çiber Ulina!
Çulpıların tagıp kilmedēñ
Kürşēdegē tatar yēğētē
Sinē söyler, ahır, dimedēñ.

Mari kıızı, güzel Ulina!
Pullarını takıp gelmedin,
Komşudaki Tatar yiğidi
Seni sever, belki, demedin.

Mari kıızı, çiber Ulina!
Aķ kindêrge kıuyıp kıulıñnı,
Öyrendêñ sin neķış çigerge,—
Çikken külmek kıaysı çiberge?

Mari kıızı, güzel Ulina!
Ak ketene koyup elini,
Öğrendin sen nakış işlemeyi, —
İşlenen gömlek hangi güzele?

Tüzmedem min, mëndem uramğa.
Çirem üsken cirde irkênde
Biyêdeler yep-yeş yêğêtler,
Garmun uynap avıl çitênde.

Sabretmedim ben, çıktım sokağa.
Çimenlerin yetiştigi açık havada
Dans ettiler gepegenç yiğitler,
Akordeon çalıp köy sınırında.

Kuzgaldılar alar gör kilêp,
Kürşêğêzge annan kêrdêler;
Kırap tordım tuynı min ozaķ,
Cırladılar alar, köldêler.

Davrandılar onlar çabuk,
Komşunuza ardından girdiler;
Seyrettim töreni ben uzun süre,
Türkü söylediler onlar, neşelendiler.

İñ soñınnan sêznêñ kıapkıağa
Kiyevnêñ min kürdem kêrgeñen,
Sêzde görêf şulay ikenen
Min yeşlêğem belen bêlmedem.

En sonunda sizin kıapkıya
Damadın ben gördüm girdiğini,
Sizde âdetin böyle olduğunu
Ben gençliğim ile anlayamadım.

Altı yêğêt kêlet töbênde
Kiyev belen sinê köttêler;
Kıullarında kıamçı uynatıp,
Cilkeğêznê sêznêñ ^{7*} têtêtêler.

Altı yiğit kiler dibinde
Damat ile seni bekletiler;
Ellerinde kıamçı sallayıp,
Omuzlarımızı sizin dağıttılar.

Mari kıızı, çiber Ulina!
Şunnan birlê sinê kürmedem,
Sêzde görêf şulay ikenen
Min yeşlêğem belen bêlmedem.
1940

Mari kıızı, güzel Ulina!
Bundan itibaren seni görmedim,
Sizde âdetin böyle olduğunu
Ben gençliğim yüzünden anlayamadım.
1940

BU KIRLAR, BU ÜZENNERDE

BU KIRLAR, BU VADİLERDE

Bu kırlar, bu üzenlerde minem
Êzlerem bik ırte salınğan;

Bu kırlar, bu vadilerde benim
İzlerim pek erken bırakılmış;

7 Mari: (Mari El Cumhuriyeti) Rusya Federasyonu'na bağılı otonom bir cumhuriyettir. Ülke Doğu Avrupa Ovası üzerinde, İdil Nehri etrafında Rusya Federasyonu içinde bulunur. Mari halkı Fin-Ugor dil ailesinin Fin grubunda yer alır ve Mari dilini konuşur.

Çaytam, çaytam tuğan yaqlarım, Dönüyorum, dönüyorum memleketime,
Tallarım a hetlä sağınğan. Söğütlerime kadar özenmiş.
Bu çırılar, bu üzenerde minëm Bu çırılar bu vadilerde benim
Mehebbetëm yeşley çabınğan; Aşkım gençken tutuşmuş;
Çaytam, çaytam tuğan yaqlarım, Dönüyorum, dönüyorum memleketime,
Tavlarım a hetlä sağınğan. Dağlarım a kadar özenmiş.

Bu çırılar, bu üzenerde minëm Bu çırılar, bu vadilerde benim
Künñelëm, duslar, hiç te tuymağan. Gönüm, dostlar, hiç de doymamış.
Arış şavlap sërke oçırğanda, Çavdar uğuldayıp polen uçurunca,
Hislerëm de bërge uynağan. Hislerim de beraber kımıldamış.

Bu çırılar, bu üzenerde minëm Bu çırılar, bu vadilerde benim
Üzëm gëne bëlgen cırılar bar... Tek kendimin bildiği türküler var...
Çaytam, çaytam tuğan yaqlarım, Dönüyorum, dönüyorum memleketime,
Aşkındırıp kötken yullar bar. Heyecanlandırıp bekleyen yollar var.
1953 1953

İDİLKEYËM MİNËM

İdilkeyëm minëm, tuğan cirnëñ
Maturlığın kürem suvında.
İrtengë tın İdil östë
Uyata bötën hisnë.
Bër cırlasam, yardan yargä
Cırım tibrele töslë.
Kiñ İdilkey, zur İdilkey,
Ceyıldëñ küz aldım a.
Behëtlë min, yeşesem de
Sinëñ çaysı yarında.
İdilkeyëm minëm, cırım da sin,
Yıraç ilte torgan yulım da.
Mayakçı mayaklar tözgen
Minëm yul çitlerëne.
Çaya gına yul totsam da,
İşanam citerëme.
Kiñ İdilkey, zur İdilkey,
Kile yarsıp cırlası;

CANIM İDİL'İM BENİM

Canım İdil'im benim, memleketin
Güzelliğini görüyorum sularında.
Sabahki sakin İdil üstü
Uyandırıyor bütün hissi.
Bir türkü söylesem, kıyıda kıyıya
Türküm titretiyor gibi.
Geniş İdilciğim, büyük İdilciğim,
Yayıldın gözümün önünde
Şanslıyım ben, yaşasam da
Senin herhangi bir kıyında.
Canım İdil'im benim, türküm de sen,
Uzağa götüren yolum da.
Kılavuzcu işaretler dizmiş
Benim yolumun kenarlarına.
Nereye yönelsem de,
İnanıyorum yanına geleceğime.
Geniş İdilciğim, büyük İdilciğim,
Geliyor çoşup türkü söyleyesin;

Gömərəmdəy yaqıtı, tulı sin,
Böyək duslık yılğası.
1953

Ömrüm gibi aydınlık, dolusun sen,
Büyük dostluk ırmağı.
1953

TUQAY HEYKELĖ ALDINDA

TUKAY HEYKELİ ÖNÜNDE

Sinə bütün qayda oçratasın?
Tik şuşında, barı şuşında...
Süzəñnə sin eyttəñ ində küpten,
Turu eyttəñ, quşıl, quşılma.

Sana başka nerede rastlasın?
Yalnızca burada, yalnızca burada...
Sözünü sen söyledin uzun zaman önce,
Doğru söyledin, ister katıl, ister katılma.

Qazannıñ sin urtasına bastıñ,
Bolaq aşa ğına « Bolğar »ıñ;
İñ qatılvlı zaman sınavların
Sinnen başka uzdı moñnarıñ.

Kazan'ın sen ortasında ayakta durdun,
Bolak'ı⁸ aşarak hemen yanında "Bulgar"ın;
En zor zaman sınavlarını
Senden uzakta geçirdi kaygılarını.

Tormışta mēñ yanıp, şığırde bër
Köyregensēñ, törlē çağın bar.
Yartı ğasır ara ğayēplēmē —
Heykelde az sinēñ çalımnar.

Hayatta bin yanıp, şiirde bir kez
Yanmışsın, türlü zamanların var,
Yarım asırlık ara mı suçlu —
Heykelde az senin benzerliklerin.

Halıqqa sin dörēs yul tabıştıñ,
Tariyhın da berge yazıştıñ;
Sinēñ qalem başlap olıladı
Urtaqlıĝın bēznēñ yazmışnıñ.

Halka sen doğru yolu gösterdin,
Tarihini de birlikte yazdın;
Senin kalemin önce yüceltti
Ortaklığını bizim hayatın.

Sinnen soñĝı şıĝır diñĝezēnde
Şaqtıy oçrıy elē say cirler;
Sin ul çaqta açık kürgennē de
Kürmiy büĝen qaybēr şaĝıyrler.

Senden sonra şiir denizinde
Çokça rastlıyor şimdi sığ dünyalar;
Senin o zamanda açık gördüğünü de
Görmüyor bugün bazı şairler.

Hezēr indē törlē beheslernēñ
Yıllar üzē yasıy yomğaqın.
Bēz haman da şul Rossiya bēlen,
Bēzge nige başqa yul taĝın!

Artık şimdi çeşitli tartışmaların
Yıllar kendisi değiştiriyor sonucunu.
Biz her zaman da şu Rusya ile,
Bize neden farklı yollar yine!

8 Kız kiyev yortına bötēn naçar gadetlernē qaldırıp kērēрге tiyēş. (Bit astı iskermelerē hemmesē de avtomıka.— Red.)

Sině bütün qayda oçratasın?
Tik şuşında, barı şuşında...
Süzėñnė sin eyttėñ indė küpten,
Turı eyttėñ: quşıl, quşılma.
1960

* * *

Şağıyr bėlen halıq yöregėn min
Oşşatamın ikė çakmağa:
Oçraşsalar bėrge — oçqın oça,
Cırğa küçe, ilde saqlana.
1962

TATARLAR YILMAYIP ÜLDĖLER

Öyėmnėñ yanında cil yılıy —
Bik yıraç yul uzğan ul, bėlem.
Musalar turında heber bar:
«Tatarlar yılmayıp üldėler».

Heberde totqınnar avazı,
Mėñnernėñ yoqısın ul büler:
Bėz şahit, bėz kürdėk alarnı,
«Tatarlar yılmayıp üldėler».

Ciller buyınça kiter de
Tavlardan tavlarga ürmeler;
Tıñlağız, tıñlağız, diyer ul:
«Tatarlar yılmayıp üldėler».
1968

* * *

Töngė ikė. Östel, keğaz, qara.
Yaz diyim üzėme, nige tuqtaldın?
Yaz, yazmav bit oyat - terezede
Utı yanğan çaqta Tufannıñ.
Yarışırğa qalğaç yarışırğa,
Şıgırlardan alkış küñėlde...
Töngė ikė... Tik ikė ut yana
Tın urmanda, Aqkoş külėnde.

Sana başqa nerede rastlasın?
Yalnızca burada, yalnızca burada...
Sözünü sen söyledin uzun zaman önce,
Doğru söyledin, ister katıl, ister katılma.
1960

* * *

Şair ile halkın yüregini ben
Benzetirim iki çakmağa:
Rastlaşsalar aynı anda — kıvılcım uçar,
Şiire dönüştür, memlekette saklanır.
1962

TATARLAR GÜLÜMSEYİP ÖLDÜLER

Evimin çevresinde rüzgâr ağlıyor —
Pek uzun yol aşmış o, biliyorum.
Musalar hakkında haber var:
“Tatarlar gülümseyip öldüler.”

Haberde tutuklular sesi,
Binlerin uykusunu o böler:
Biz şahidiz, biz gördük onları,
“Tatarlar gülümseyip öldüler.”

Rüzgârlar ile gider de
Dağlardan dağlara yayılır;
Dinleyiniz, dinleyiniz, der o:
“Tatarlar gülümseyip öldüler.”
1968

* * *

Gecenin ikisi. Masa, kâğıt, mürekkep.
Yaz diyorum kendime, neden durakladın?
Yaz, yazmamak elbette utandırıcı-pencerede
Işığı yandığı çağda Tufan'ın.
Yarışmaya kalınca yarışmak için,
Şiirlerden alkış gönülde...
Gecenin ikisi... Sadece iki ışık yanıyor
Tenha ormanda, Akkoş gölünde.

Söyleşeler bēznēñ terezeler,
Ni turında iken imnarı?
Tufannı moñ başkan, perde aşı
Kar östēne töşken moñnarı.

Almağaça keğaz tartma ėlgen,
Pēsneklerge anda cimnerē.
Yöregēnde pēsneklerden başlap
Bu tormışnıñ qarı, cillerē...

Bēr-bēr artlı süne bēznēñ utlar,
Söyēnem, yarıy kürdēk bu tañnı:
Söyēnem: elē Puşkinnarınnan tış
Tuqaylı bu dönya, Tufanlı.
1968

EY, QAZAN...
Ey, Qazan, babamnar yortı,
Tariyhım uzğan sinde,
Danlı hem şanlı bulıp sin
Yeşersēñ bēzden soñ da,
Yeşersēñ bēzden soñ da.
Ey Qazan, şağıyrlar yortı,
İñ yaqtı ėzler sinde,
Danlı hem şanlı bulıp sin
Yeşersēñ bēzden soñ da,
Yeşersēñ bēzden soñ da.

Ey Qazan, kileçek yortı,
Nur çeçēp yöz ġasırğa
Danlı hem şanlı bulıp sin
Yeşersēñ bēzden soñ da,
Yeşersēñ bēzden soñ da.
17 fēvral, 1978

Konuşuyorlar bizim pencereler,
Ne hakkında acaba işaretleri?
Tufan'ı kaygı kaplamış, perdeyi geçerek
Kar üstüne düşmüş kaygıları.

Elma ağacına kese kâğıdı asmış,
İsketelere orada yemleri.
Yüreğinde isketelerden sonra
Bu hayatın karı, rüzgârı...

Birbiri ardınca sönüyor bizim ışıklar,
Seviniyorum, tamam gördük bu tañı;
Seviniyorum: bugün Puşkinlerden başka
Tukaylı bu dünya, Tufanlı.
1968

AH, KAZAN...
Ah, Kazan, atalarımın yurdu,
Tarihim geçmiş sende,
Şöhretli ve şanlı olarak sen
Yaşarsın bizden sonra da,
Yaşarsın bizden sonra da.
Ah Kazan, şairler yurdu,
En aydınlık yollar sende,
Şöhretli ve şanlı olarak sen
Yaşarsın bizden sonra da,
Yaşarsın bizden sonra da.

Ah Kazan gelecek yurdu,
Nur saçıp yüz asra
Şöhretli ve şanlı olarak sen
Yaşarsın bizden sonra da,
Yaşarsın bizden sonra da.
17 Şubat 1978

TUĞAN YAQTA HER TAL CIRLIY

Tuğan yaqta her tal cırlıy,
Üz-üzëne, tın ğına.
Cırlıy tallar, cite ëngër,
oluyor,
Tınmıy alar, tön bula.

Tuğan yaqta her tal cırlıy,
Cırlıy tallar tön qata.
Cırlıy tallar, cite ırte,
Tınmıy alar, tañ ata.

Tuğan yaqta her tal cırlıy,
Cırlıy tallar üzënçe.
Cırlıy tallar, nişler yarlar,
Bër kön cırlar özëlse?

Dëkabr, 1979

* * *

Sëz yeş këşë, bëlem, bëznëñ tëlne
Yeşetërge cirge tuvğansız.
Qıyım buldı: bëz Tuqaysız üstëk,
Sëz — Tuqaysız, Taqtaş, Tufansız.
1982

MEMLEKETTE HER SÖĞÜT TÜRKÜ SÖYLÜYÖR

Memlekette her söğüt türkü söylüyor,
Kendi kendine, sessizce.
Türkü söylüyor söğütler, alacakaranlık
Susmuyor onlar, gece oluyor.

Memlekette her söğüt türkü söylüyor,
Söylüyor söğütler gece boyunca.
Söylüyor söğütler, sabah vakti geliyor,
Susmuyor onlar, şafak söküyor.

Memlekette her söğüt türkü söylüyor,
Söylüyor söğütler kendince.
Söylüyor söğütler, ne yapar sevgililer,
Bir gün türküler kesilse?

Aralık, 1979

* * *

Siz genç insanlar, biliyorum, bizim dili
Yaşatmak için dünyaya geldiniz.
Zor oldu: biz Tukaysız büyüdük,
Siz—Tukaysız, Taktaş, Tufansız.
1982

Kaynakça

- Abdrzakov, K. S. - Ahuncanov, G. H. - Bayçura, Ü. Ş. - Vahitova, S. B. - Gazizova, F. M. - Ganiyev, F. A. - İshakov, G. İ. - Möhemmediyev, M. G. - Osmanov, M. M. - Faseyev, F. S. - Fahretdinov, G. G. - Hemzin, K. H. - Hemidullin, E. Ş. - Hanbikova, Ş. S. - Emirov, G. S. - Esadullin, A. Ş. (1966), *Tatarça-Rusça Sözlük*, Moskva.
- Abdullin, İ. A. - Vätitova, S. B. - Gazizova, F. M. - Gaynanova, L. R. - Ganiyev, F. E. - Möhemmediyev, M. G. - Hanbikova, Ş. S. - Etmetyanov, R. G. - Ahuncanov, G. N. - Mingulova, R. R. (1977, 1978, 1981), *Tatar Tëlnëñ Añlatmalı Sözlëğë I*: 1977, II: 1978, III: 1981, Kazan. (=TTAS)
- Bayazitova, F. S. - Ramazanova, D. B. - Sadriyeva, Z. R. - Heyretdinova, T. H. (2009), *Tatar Tëlnëñ Zur Dialëktologik Sözlëğë*, Tataristan Kitap Neşriyatı, Kazan (=TTZDS).
- Bayazitova, F. S. - Ramazanova, D. B. - Sadriyeva, Z. R. - Heyretdinova, T. H. (1993), *Tatar Tëlnëñ Diyalektologik Sözlëğë*, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan (=TTDS).
- Davutov, R. N. - Nurillina, N. B. (1986), *Sovët Tatarstanı Yazuvçıları*, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan.

- Galiullin, Telgat–YarullinA, Ramile (2007), “İdil–Ural Alanı, Tatar Türklerinin Edebiyatı”, *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, cilt IX, Ankara, s. 676-736.
- Ganiyev, F. A. - Abdullin, İ. A. - Gataullina, R. G. - Yusupov, F. Y. (1993), *Tatarça-Rusça Ukuv-Ukutuv Sözlüğü*, Moskva.
- Ganiyev, F. E. (2005), *Tatar Têlênêñ Añlatmalı Sözlüğü*, Matbugat Yortı Neşriyatı, Kazan.
- Hekim, Sibgat (1958), “Bêznêñ Könner Poëziyesê”, *Sovët Edebiyatı*, S 7, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan.
- Hekim, Sibgat (1964), “Böyêk Lermontov Ruhi”, *Sovyet Edebiyatı*, S 10, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan.
- Hekim, Sibgat (1960), “Poëziya Hem Hezêrgê Zaman”, *Sovët Edebiyatı*, Sayı 6, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan.
- Hekim, Sibgat (1986), *Saylanma Eserler*, İkê Tomda, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan.
- Hekim, Sibgat (1995), “Sibgat Hekim’nên Nacar Necmi’ge Yazgan Hatlarınnan”, *Kazan Utları*, S 7 (873), Kazan.
- Miñnullin, Robert (2001), “Akkoş Külênêñ Ak Künêllê Şagıyrê”, (*Sibgat Hekim’nêñ Tuvuvına 90 Yıl*) *Kazan Utları*, sayı 12 (950), Kazan.
- Mostafin, Rafail, Davutov, Reis (1997), “Repressiya Kurbanı Tatar Yazarları”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı 3, Bahar 1997, s. 135-187,(Akt.: Mustafa Öner).
- Mozaffarov, Ramil (2008), “Sibgat Hekim Arhivi”, *Kazan Utları*, Sayı 6 (1028), Kazan, s. 149-153.
- Necmi, Nacar (1986), *Künêlnêñ Alğı Çigênde*, *Sibgat Hekim*, Saylanma Eserler, İkê Tomda, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan, 1986.
- Necmi, Nacar (2009), “Nacar Necmi Hatları”, *Kazan Utları*, Sayı 9 (1043), Kazan.
- Necmi, Nacar (1995), “Şıgırlê Sulışlar”, *Kazan Utları*, S 7 (873), Kazan.
- Öner, Mustafa (2009), *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Öner, Mustafa (1996), “İdil-Uraldan Bir Şair: Nacar Nemci”, *Türk Kültürü*, Sayı 395, Mart 1996, s. 171-174.
- Rehim, Gerey (1992), *Tatar Poeziyesê Antologiyesê II*, Kazan Tatarstan Kitap Neşriyatı.
- Şabayev, Mars (1996), “Tatarstanın Halık Şagıyrê Sibgat Hekimnêñ Vafatına Un Yıl, Sagındıra...”, *Kazan Utları*, sayı 7 (885), Kazan, s. 176-186.
- Şirin, Hatice (1998), *Hesen Tufan’ın Şürleri, Giriş-Metin-Sözlük*, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- TDTEA: *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 17, 18, 19, Tatar Edebiyatı I: 2001, II: 2001, III: 2001*, T. C. Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Yuziyev, Nil (2001), “Yeni Tarihte Yeni Edebiyat”, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 18, Tatar Edebiyatı III*, T. C. Kültür Bakanlığı, Ankara, s.13-30.
- Zahidullina, D. F.- Zakircanov, E. M. - Gıylecev, T. Ş. - Yosıpova, H. M. (2006), *Tatar Edebiyatı Teoriya, Tarih*, Kazan «Megarif» Neşriyatı.